

Ressam Nâzım Hikmet: Resimlerinde «lirik» bir anlatım vardır, şiirinde resim öğelerine yer verir

CANAN ÇOKER

Mutluluğun resmini yapmak kadar zor, Nâzım Hikmet üzerine yazmak. Yaşar Kemal'in "Nâzım Hikmet, yüzlerce genç için her bir yönüyle bir araştırma kaynağı olabiliirdi," sözlerinden destek alarak böyle bir işe girişmek cesaretini buldum. Onun tüm uğraşlarına ışık tutacak belgelerin bulunmaması, yapılacak araştırmaları zorlaştırıyor. Hele büyük bir şairin resimle ilişkili yanını vurgulamak, yoktan var etmeye benziyor bir bakıma. Ancak bir rastlantı sonucu görebildiğim Nâzım Hikmet imzalı iki tabloyu, biyografisini ve bir Fransız dergisi içindeki desenlerini somut ipuçları olarak ele alıp değerlendirdim. Ayrıca, anılardan, mektuplarından yararlanarak resimle ilişkisini ortaya koymaya çalıştım.

Bu konuda bildiklerimiz şunlar: Bursa hapishanesinde Balaban'a resim öğretti, kendisinin de orada resim yaptığı, parasız kalınca B. R. Eyuboğlu'nun desenlerini çizmesi, boncuklarla işlediği bazı çalışmaların Adalet Cimcoz tarafından satılışı... Mektuplarından, yağlıboya, suluboya ve desenlerle uğraştığını öğreniyoruz. "Şiirden falandan daha kendisine ait olan bir şey göndermek" istediğinde kendi elinin desenini çizip Piraye Hanıma yolladığını da biliyoruz.

"Muşambanın üstüne resmin bir kerecik çizdim ama/Günde bir kere resmin çıktı bende tepeden turnağa" diye başlayan rubaisinde ise Piraye Hanımın resmini yaptığından söz ediyor. "Nâzım ile Piraye" adlı kitabın kapağındaki Nâzım imzalı resim, rubaide sözü

edilen olabilir.

Gördüğüm iki tablosundan birinde çiçekli bir saksının durduğu pencereden hapishane duvarı görünüyor. Ötekinde soluk renk lekeleriyle hazırlanmış bir fon üzerinde, hangi zaman ve mekânda yer aldıkları belli olmayan soyutlaştırılmış ağaç kümeleri görünüyor. Üslupları birbirinden farklı bu iki resimde de duyarlı, boyaya, fırçaya, tuvale alışkın bir el sezinleniyor.

Böylesine ciddi olarak resme eğilmiş edebiyatçı sayısı azdır. İlk akla gelenler Victor Hugo, William Blake (ikisi de ustaca resim yapmaktaydılar, özellikle Blake şiirlerindeki üslubu resimlerine de yansıtmıştı), Tevfik Fikret, Mayakovski... Çokluk şairler arasında çıkan resme yönelik kişiler, şiirlerindeki ciddiyetle

eğilmişler resim sanatına. Nâzım Hikmet'in de aralarında bulunduğu ressam - şairler ise, şiirsel dille resim dilini aynı saymanın ya da "resimsel" ve "şiirsel" diyerek sanatı anlamının ötesine uzanıyorlar. Bir şair için resim yapmak, bir başka sanat adamını tanımak, onun gibi düşünmek, onun dünyasını kavramaya çalışmaktır aynı zamanda.

Nâzım Hikmet, sadece çizebilmekle ressam olunamayacağını bilen bir kişiydi. Kültürlü olmak, çok bilmek gerektiğini tekrarlıyorlardu. Öte yandan, resim sanatına, ilginin de ötesinde bir önem verdiğini biliyoruz. Piraye Hanıma içinde üç ocak bulunan üç atölye yaptırmak istediğini yazıyor. Mermer ocağın bulunduğu resim atölyesinde, mavi maroken koltukta kırmızı

giysiler içinde Piraye Hanımın oturmasından söz ediyor.

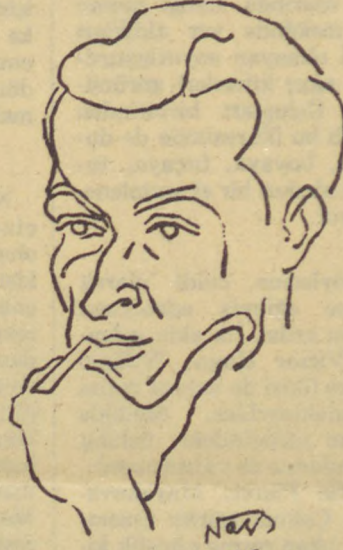
Nâzım Hikmet'in görebildiğimiz resimlerinde ve mektuplarında anlattıklarında, hep bir "Lirizm"i korumaya çalıştığı görülüyor. Ton ve renklerdeki, çizgisindeki duyarlılığın hemen farkına varılabilir. Ama, bana böyle geliyor ki, birisi çıkıp da şiirleriyle resimlerdeki tavrını karşılaştırmaya kalksa, yanlış sonuçlara ulaşabilir. Bu nedenle davranış karşılaştırması yapmaya kalkışmayacağım. Yalnızca, şiirlerindeki biçimsel anlatımlarının görsel karşılıklarını bulmaya çalışacağım. Ve inanıyorum ki, bir sanatçı zaman zaman keyfince bir şeyler yapmak, boyalarla, renklerle, sözcüklerle, harflerle, çizgilerle oynamak, böylelikle yaşamın tadını çıkarmak isteyebilir. Bu yaptıkları hiç de sanatçı tavrının, kavga adamı olmasının dışında değerlendirilemez.

Ehrenburg, Nâzım Hikmet'in resmi çok sevdiğini söylüyor. "Cezanne'in elmalarının tadına varmanın" zor olduğunu ifade etmesine karşın, Nâzım Hikmet, gerçekten tadına varılması zor olan bu elmaların tadını da, Matisse'in balımda almasını bilmiş bir şair. Matisse üzerine şunları söylüyor: "Matisse bir manavdır. Kosmos yemişleri satar." Gerçekten de, canlı, sağlıklı, verimli renkleri pek az usta ressam yaratabilmiştir, bunlardan biri de Matisse'dir. Ve Nâzım, Abidin Dino'daki, Avni Arbaş'daki, Levni'deki renk canlılığını bulmuş,

Nâzım Hikmet'in fırçasından Piraye Hanım

(Sayfayı çeviriniz)

Nâzım Hikmet'in "Bursa Cezaevi" tablosu (solda) ve Abidin Dino ile (sağda, üstte) Orhan Kemal (altta) portreleri

görmüş bir kişidir. Ölene dek çalışmasını bir an olsun aksatmayan Matisse'in şu sözleriyle Nâzım'ın yaşamı arasında ilişki de kurulabilir. Bir ameliyat sonucu yatağa çakılmış olarak yeniden dünyaya dönen ressam diyordu ki: "Alınyazım bana ikinci bir hayat bağışladı. Fazladan. Ve biliyor musunuz, şimdi her şeye, insanlara, ağaçlara, boyalara aşırı bir sevgi duyuyorum." Nâzım Hikmet de kalbinden rahatsızlandığında durumunu şu dizelerle anlatıyordu: "Bir yandan şiir döktür birbirinden aydınlık/Bir yandan yanındaki ölümlü sohbet eyle." Ya da "Ölüm düşüncesinden soyundum/Giyindim haziran yapraklarını bulvarların."

Nâzım Hikmet, evrensel

sanatın yaşayacağını savunur. Devrimci ozan Si-Ya-U'nun peşinden giden ve yakılarak ölen Jokond'un gülümsemesinde simgeleşen Leonardo, ya da Leonardo'da simgeleşen Jokond'un gülümsemesi yok edilebilir mi? O, "kavradığı bir şeyi tuvaline aktaran" ya da şiirine döken bir sanatçıdır. Soyut bir kavramı ya da devrimi, tutkuyu, aşkı, yaşama sevincini ve mutluluğu somutlaştırır, yani sembolde, örneğin Jokond'da maddeleştirir: Gerçek bir ressamın kurgusudur bu. Görülenin betimlenmesi yerine görülenle davanın, düşüncenin somutlaştırılmışı görmek... "Mutluluğun resmini yapabilir misin" diye sorar A. Dino'ya, ya da "Hürriyet sözcüğünün resmini" "kolayına kaçmadan ama",

"ama yalansız". Ve mutluluk kavramı da hürriyet sözcüğü de 1961 Küba'sı üzerine yazdığı şiirde somutlaşıyor, Balıkçı Nikolas'da maddeleşiyor. İşte bu nedenle, Nâzım'ın şiirinde, elle tutulur somut bir gerçeklik buluyoruz..

Nâzım Hikmet'in Mayakovski ile de benzerlikleri vardır. İkisi de iri yapılı, boylu bosludur ve ayrıca uğraşlarında, yaşıntılarında, sanat görüşlerinde de bulunur benzerlik. Mayakovski resim öğrenimi görmüş, sinemayla uğraşmıştır. Nâzım Hikmet de annesi Celile Hanım'dan ders almış, sinema çalışmaları yapmıştır. Tutkularını, sevdalarını, kavgasını, özlemine coşkuyla aktarmaktan yanadır ikisi de. İkisi de fütüristtir ve Ma-

yakovski gibi Nâzım Hikmet de evrensel sanatı, evrensel mutluluğu aramıştır.

Ayzenştayn, Mayakovski'nin şiirlerinde sinema diline yakınlık buluyor. Kurgusal yapı araştırmaları, o dönem (1920) Rus sanatçılarının en önemli uğraşlarındandı. "Konstrüktif" sanat anlayışının egemen olduğu bir dönemin bütün sanat dallarında görülebilir bu uğraş. Nâzım Hikmet'in şiirlerinde de böyle bir yapıya rastlanabiliyor. Aslında kendisi de buna özen gösteriyor. Örneğin, "Yolun kenarında / Beyaz evin önünde / Bir demir direğin ucunda / Elektrik yanıyor" diye başladığı şiirini beğenmemiş, şöyle değiştirmiş: "Elektrik yanıyor / Telgraf direğinde / Beyaz evin önünde / Yolun kenarında."

Ayzenştayn'ın diliyle konuşursak, yakın çekimden genel plana geçişle, gerçek plastik kurgunun peşinde görüyoruz onu. Buna benzer plastik öğeler, bir başka şiiri ele alınarak açıklıkla vurgulanabilir: "Hava kuruşun gisi ağır / Bağır / Bağır / Bağırıyorum."

Soyuttan somuta, ya da resim sanatındaki gibi bütünden detaya doğru sorunu kavramak gibi bir biçim araştırması yakalıyoruz şiirde. Rengiyle, tonuyla, ağırlığıyla duyurulan kuruşun gibi hava ve belli bir ritim içinde erişilmek istenen vurguya, "bağırıyorum" a ulaşılması. Şiirdeki diyalektiğe eş bir resimsel gelişme yöntemi...

"Biçimin özü bir naylon çorap gibi sarması gerektiğini" savunan Nâzım Hikmet, yeni özlere yeni biçimler araştırmıştır. Ve araştırmanın gerekliliğini savunmuştur. Onun şiirlerinden resamlara bir çağrı vardır. Bu çağrı, ancak bu şiirlerdeki diyalektik yapı ve coşkudan yararlanılarak yaratılacak devrimci bir biçim ve kurgu kavranıldığında anlaşılabilir olur.

CANAN ÇOKER

